

4 สมเด็จพระเจ้าเมืองอุบล 1 ในที่มาของสมญานามเมืองนักปราชญ์*

โดย อภิวัฒน์ โพธิยา

ผู้เขียนมีโอกาสไปเรียนหนังสือและใช้ชีวิตอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานีราว 4 ปี ได้เรียนรู้ความเป็นเมืองอุบลราชธานีมากกว่าจังหวัดบ้านเกิดของตนเองด้วยซ้ำ หนึ่งในการเรียนรู้นั้นคือได้รู้ว่า เมืองอุบลราชธานีคือเมืองนักปราชญ์ ดังปรากฏในคำขวัญของจังหวัดอุบลราชธานีที่ว่า “เมืองดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์ ” สมญานามของอุบลราชธานี เมืองนักปราชญ์ นั้นมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีแค่เมืองอุบลราชธานีเพียงเมืองเดียวเท่านั้นในประเทศไทยที่ได้รับสมญานามนี้

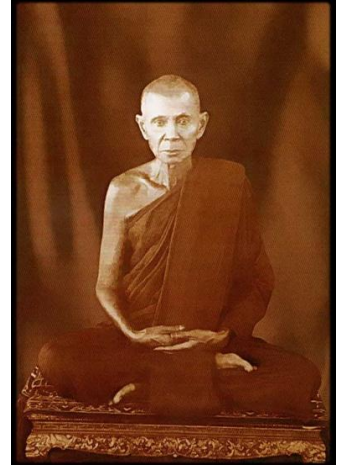
คำว่า “นักปราชญ์ ” ได้มีผู้ให้นิยามไว้ ที่แตกต่างกันหลากหลาย แต่มีนิยามหนึ่ง น่าสนใจ ของศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ว่า “นักปราชญ์ คือผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์สาขานั้นๆและต้องมีคุณธรรมจริยธรรมประกอบด้วย” ที่มาของนิยามเหล่านี้ก็คือว่ามีสื่อมวลชนได้ขานนามของศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ว่า ท่านเป็นนักคิด นักเขียน และนักปราชญ์ ด้านศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ กลับแย้งว่าท่านไม่ใช่ นักปราชญ์ เพราะนักปราชญ์ ในมุมมองของท่าน คือ ผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์สาขานั้นๆและ ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมประกอบด้วย ดังกล่าวข้างต้นจึงจะถือว่าเป็นนักปราชญ์โดยแท้ นั่นหมายความว่าเรื่องคุณธรรมจริยธรรมยังเป็นเรื่องที่ไม่สมบูรณ์พร้อมในหมู่มนุษย์ปุถุชนคนธรรมดาที่จะทำให้เขาเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์หรือถูกเรียกว่าเป็นนักปราชญ์ได้

จากนิยามของคำว่านักปราชญ์ข้างต้นทำให้ผู้ที่เราจะเรียกเขาว่าเป็นนักปราชญ์นั้นคือบุคคลที่จำกัดอยู่ในแวดวงของพระสงฆ์เป็นหลักมากกว่าฆราวาส เพราะพระสงฆ์ท่านย่อมมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าปุถุชนคนธรรมดาเป็นไหนๆ แนวคิดเรื่อง พระสงฆ์นี้เองจึงเป็นที่มาอันหนึ่งของ สมญานามอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์ เหตุผลส่วนหนึ่งก็น่าจะมาจากเมืองอุบลราชธานีมีวัดเยอะและบางวัดก็มีความสำคัญมาก เช่น วัดสุปฏิหารามวรวิหารพระอารามหลวง ซึ่งเป็นวัดของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายแห่งแรกของจังหวัดอุบลราชธานีและของภาคอีสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2396 นอกจากนี้ยังเป็นเพราะว่าเมืองอุบลราชธานีมีพระอริยสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมากมาย หลายรูป และ 1 ในบรรดาพระอริยสงฆ์ที่เป็นความภาคภูมิใจ ของชาวอุบลราชธานี นั่นก็คือพระอริยสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ระดับสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏอันเป็นตำแหน่งรองจากสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น ซึ่งเมืองอุบลราชธานีมีพระอริยสงฆ์ระดับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณมุนีพุทธิปาโลเถรญาณวิลาสถึง 4 รูป ถือว่ามากที่สุดที่ภาคอีสาน โดยสมเด็จพระราชาคณะ ทั้ง 4 รูป อันเป็นหนึ่งในสมญานามอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์นั้นผู้เขียนจะได้เล่าเรียงตามลำดับต่อไปนี้

1. สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสู่) วัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร

ชาติภูมิ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสู่) มีนามเดิมว่า “อ้วน” นามสกุล “แสนทวีสุข” เกิดเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2410 เวลา 05.00 น. ณ บ้านแคน ตำบลดอนมดแดง อำเภอเมือง อุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันคือบ้านแคน อำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี) โยมบิดาเป็นกรรมาการเมือง ชื่อเพี้ยเมืองกลาง (เคน แสนทวีสุข) โยมมารดาชื่อบุตรี แสนทวีสุข

บรรพชาและอุปสมบท บรรพชา เป็นสามเณรสังกัดมหานิกาย เมื่อ พ.ศ. 2429 ขณะอายุได้ 19 ปี ที่วัดสว่าง ตำบลสว่าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี แล้วแปลงเป็นธรรมยุติกนิกายที่วัดศรีทอง (วัดศรีอุบลรัตนาราม ในปัจจุบัน) อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี อุปสมบทเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2430 ณ พัทธสีมาวัดศรีทอง โดยมีท่านเทวธมมี (ม้าว) เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านโชติปาโล (ชา) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ต่อมาได้ศึกษาเล่าเรียนจนสอบไล่ได้เปรียญธรรม 5 ประโยค ที่สำนักพระศาสนโสภณ (อ่อน อหิงสโก)

ศาสนกิจ ด้านการปกครองวัด และมณฑล เป็น เจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุบางเขน กรุงเทพมหานคร และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอีสาน เป็นต้น ด้านการศึกษา เป็นผู้บุกเบิกการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ เช่น การตั้งโรงเรียนตัวอย่างประจำ มณฑล อย่างโรงเรียนกาศลินธุ์พิทยาสรรพ์ เป็นต้น ด้านการพระศาสนา เช่นการอบรมสั่งสอนประชาชน การเขียนหนังสือและบทความ เป็นต้น ด้านการสร้างพระพุทธรูปและถาวรวัตถุที่สำคัญ เช่น พระอุโบสถวัดสุปฏิหาราม พระพุทธสัพพัญญูเจ้า เป็นต้น

สมณศักดิ์ ปี พ.ศ. 2482 ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏที่สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ซึ่งเป็นองค์ที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และ ปี พ.ศ. 2485 ได้รับแต่งตั้งให้เป็น “สังฆนายก” นับเป็นสังฆนายกองค์แรกของประเทศไทย

มรณภาพ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสู่) มรณภาพที่วัดบรมนิวาส เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2499 เวลา 18.45 นาฬิกา สิริอายุ 89 ปี พรรษา 68

ด้วยผลงานที่เห็นเป็นประจักษ์ ชาวเมืองอุบลราชธานีจึงพร้อมใจกันชื่นชมและยอมรับว่า สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสู่) เป็น “ปราชญ์” ที่สำคัญของเมืองอุบลราชธานีโดยแท้

2. สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) วัดพระศรีมหาธาตุบางเขน กรุงเทพมหานคร

ชาติภูมิ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ฉายา ธมฺมธโร นามเดิม พิมพ์ นามสกุล แสนทวีสุข เกิด เมื่อวันเสาร์ ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ปี ระกา จ.ศ. 1259 ตรงกับวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2440 ที่บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันคืออำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี) โยมบิดาชื่อนทอง แสนทวีสุข โยมมารดาชื่อนวล แสนทวีสุข

บรรพชาและอุปสมบท เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2457 อายุ 17 ปี บรรพชาที่วัดสุปฏิหาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสโส อ้วน) ครั้นดำรง

สมณศักดิ์ที่พระราชมนี เป็นพระอุปัชฌายะ พระศาสนดิลก (ชิตเสโน เสน) เป็นบรรพชาจารย์ เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2460 อายุ 20 ปีปริิบูรณ์ อุปสมบท ณ อุทกุกเข ขปสีมา ในลำแม่น้ำมูล ที่ทำบ้านโพธิ์ตาก ตำบลพิบูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสโส อ้วน) ครั้นดำรงสมณศักดิ์ พระราชมนี เป็นพระอุปัชฌายะ พระศาสนดิลก (ชิตเสโน เสน) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีฉายาว่า ธมฺมธโร และเมื่อ พ.ศ. 2469 สอบได้เปรียญ 6 ประโยค ที่สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ศาสนกิจ งานศาสนศึกษา เป็นผู้จัดการศึกษาแขนงต่างๆ ในสำนักวัดพระศรีมหาธาตุบางเขน เป็นต้นงานบริหาร เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต เป็นต้น งานเผยแพร่ ได้รจนานหนังสือประเภทธรรมะไว้มากและได้จัดพิมพ์เป็นเล่มเผยแพร่ไปแล้ว มีจำนวนหนังสือ 40 เล่ม เป็นคณาจารย์เอกในทางเทศน์ เป็นต้นงานสร้างและบูรณะศาสนสถานและศึกษาสถานในวัดพระศรีมหาธาตุและในส่วนภูมิภาค เป็นต้น

สมณศักดิ์ ปี พ.ศ. 2508 ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏที่สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ในรัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นองค์ที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

มรณภาพ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) มรณภาพเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 เวลา 09.10 น.

ด้วยผลงานที่เห็นเป็นประจักษ์ ชาวเมืองอุบลราชธานีจึงพร้อมใจกันชื่นชมและยอมรับว่า สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) เป็น “ปราชญ์” ผู้สำคัญของเมืองอุบลราชธานีอีกท่าน

3. สมเด็จพระมหารามุนีวงศ์ (สนั่น จันทปัทมโชโต) วัดนรนาถสุนทริการาม กรุงเทพมหานคร

ชาติภูมิ สมเด็จพระมหารามุนีวงศ์ (สนั่น จันทปัทมโชโต) หรือ หลวงปู่สนั่น ถือกำเนิดในสกุลสรรพสาร เป็นบุตรคนที่ 6 ในจำนวน 10 คน ของคุณพ่อกำนันคำพวย และ คุณแม่แอม สรรพสาร ณ บ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2451 ในแผ่นดินรัชกาลที่ 5

บรรพชาและอุปสมบท บรรพชา เมื่อ พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นการบวชหน้าไฟในงานฉนากิจศพนางแก้วพี่สาวของนางแอมผู้เป็นมารดา โดยมีพระอธิการเคน คัมภีร์ปญโญ เจ้าอาวาสวัดบูรพาพิสัยบ้านหนองบ่อเป็นพระอุปัชฌาย์ แต่มิได้ลาสิกขาบท อุปสมบทเมื่อ พ.ศ. 2471 ขณะอายุ 21 ปี ณ พระอุโบสถ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร โดยมีพระครูศีลวรคุณ (อ่า ภทราวุธ) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอมราภริกขิต (ชัย ชิตมาโร) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้ฉายา “จันทปัทมโชโต” ปี พ.ศ. 2486 สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค ที่สำนักเรียนวัดพระศรีมหาธาตุ ขณะอายุได้ 36 ปี พรรษา 15

ศาสนกิจ งานด้านการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2520 เป็นเจ้าคณะภาค 8 (ธ) เป็นต้น งานด้านการศึกษา เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นต้น งานด้านการอบรมและเผยแผ่ ได้จัดตั้งศูนย์การอบรมศีลธรรมวัฒนธรรมแก่ประชาชน เป็นต้น และงานด้านสาธารณูปการ การบูรณะซ่อมแซมภายในวัด เป็นต้น

สมณศักดิ์ ปี พ.ศ. 2532 ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏที่สมเด็จพระมหารามุนีวงศ์

มรณภาพ สมเด็จพระมหารามุนีวงศ์ อยู่ในเพศบรรพชิตจนกระทั่งถึงแก่มรณภาพ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2541 สิริอายุได้ 90 ปี 1 เดือน 24 วัน พรรษา 71

สมเด็จพระมหารามุนีวงศ์ (สนั่น จันทปัทมโชโต) นับเป็นสมเด็จพระราชาคณะรูปที่ 3 ของจังหวัดอุบลราชธานี จึงเห็นสมควรยกย่องเชิดชูเกียรติ ให้เป็น “**ปราชญ์**” ของเมืองอุบลราชธานี

4. สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ชาติภูมิ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) นามเดิม กงมา นามสกุล ก่อบุญ เกิดเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2460 ตรงกับวันเสาร์ แรม 1 ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเส็ง ที่บ้านบ่อชะเนง ตำบลหนองแก้ว อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันคืออำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ) บิดาชื่อ นายช่วย มารดาชื่อนางกา นามสกุล ก่อบุญ เป็นบุตรคนที่ 4 ในจำนวนพี่น้อง 11 คน

บรรพชาและอุปสมบท ในปี พ.ศ. 2472 บิดามารดา และญาติพี่น้องนำ ตัวไปบรรพชาเป็นสามเณร พระอุปัชฌาย์ได้เปลี่ยนชื่อให้เป็น “มานิต” ที่วัดบ้านบ่อชะเนงซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านพร้อมเพื่อนรุ่นพี่ชื่อชัย โดยมีเจ้าอาวาสชื่อญาติผู้เฒ่า เป็นพระอุปัชฌาย์ โดยที่ไม่ได้เตรียมตัวมาก่อนทุกอย่างต้องทำตามพระอุปัชฌาย์ ทั้งนี้ เป็นสามเณรอยู่ 1 ปี ต่อมา พ.ศ. 2480 อายุ 20 ปี ได้อุปสมบทโดยมีพระราชชมงคลมณี (เทศ นิเทศโก) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสุวรรณ ชุตินฺธโร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูปลัดเส็ง ทินนฺวโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ปี พ.ศ. 2499 สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค

ศาสนกิจ งานการศึกษา เป็นครูสอนบาลีไวยากรณ์ เป็นต้น งานการปกครอง เป็นเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เป็น คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น งานเผยแผ่และสาธารณูปการ เป็นประธานดำเนินการสร้าง “ถาวรเจติยมหาวิหาร” วัดบ้านเก่าบ่อ อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นต้น

สมณศักดิ์ ปี พ.ศ. 2544 ได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณ บัณฑิต สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ซึ่งเป็นองค์ที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์หรือองค์ปัจจุบัน

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร นับเป็นพระมหาเถระซึ่งมีชาติภูมิเป็นชาวอุบลราชธานีโดยกำเนิด เป็นพระสุปฏิปันโนที่ได้ชื่อว่า “ผู้ปกครอง กัมมัฏฐาน กลางมหานคร” ท่านเป็นสมเด็จพระราชาคณะเลือดเนื้อเชื้อไขชาวอุบลราชธานี รูปที่ 4 นับเป็นเกียรติประวัติที่งดงามสูงยิ่ง และสมควรได้รับการยกย่อง สรรเสริญ เชิดชูเป็น “ปราชญ์” ของชาวอุบลราชธานีอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระราชคณະของเมืองอุบลราชธานีทั้ง 4 รูปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีคุณูปการเป็นอย่างมากทั้งในโลกของบรรพชิตและคุณูปการต่อฝ่ายฆราวาสเอง ด้วยผลงานที่เห็นเป็นประจักษ์ต่อชาวเมืองอุบลราชธานี และบุคคลทั่วไป ด้วยเกียรติประวัติที่งดงามสมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญ เชิดชูให้เป็น “ปราชญ์” ของเมืองอุบลราชธานี และนี่คือ 1 ในสมญานามของอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์ นั่นเอง

---

* เรียบเรียงจาก ฐานข้อมูลพระสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี